

NATIONALBIBLIOTHEK
IN WIEN

686516-C

ÖNB

+Z282466309

EGY FEJEZET

A NŐ LÉLEKTANÁBÓL

IRTA

ÉS

A POZSONYI TOLDY-KÖRBEN

FELOLVASTA

DR. PAUER, IMRE.

A SZERZŐ SAJÁTJA.

NYOMATOTT LÖWY ÉS ÁLKALAY-NÁL POZSONYBAN.

1884.

686516-C.

Egy fejezet a nő lélektanából.

Hogy a gondolatok világában nem járhat az ember mindig rózsákkal díszített ösvényeken, sőt itt-ott és nem ritkán felburjánzik az a mérges növény is: az „unalom” — erről, azt hiszem, alig van közöttünk valaki, akinek nem volt volna már alkalmja akárhányszor is meggyőződnie.

Annál inkább ösztönöztetve éreztem magamat, hogy a jelen alkalommal egy olyan témára hívjam fel becses figyelmeket, amely már korszerűségénél fogva érdekes, tárgyának varázsánál fogva pedig, nem kétkedhetem, hogy feledtetni fogja . . . ha netalán unalmas leszek.

Es ez a thema: tulajdonképen „Egy fejezet a nő lélektanából.” Melyben a nagy természet egyik legremekebb alkotásának: a nő lelki életének kitanulmányozását tűzi célul a psycholog; s a nő kharakterologiai méltatásához szükséges anyagot törekszik összegyűjteni, hogy ez alapon ama nevezetes sociologiai kérdés eldöntéséhez is tudjon adatokat szolgáltatni, mely a „felsőbb nőnevelés” — a „nők foglalkoztatása” — „társadalmi szereplések” — és végül a „nő-emancipáció” problémáiban lép a kutató elé, és helyes megoldást csakis lélektani alapon uyerhet.

Mert bármennyire paradoxonnak látszik, tényleg mégis úgy van, hogy nemünk több ezer éves történelme ahelyett, hogy utba igazítana, inkább félrevezet e tekintetben — midőn annak minden egyes lapja amellet bizonyít, hogy a legrégebb időtől máig minden népnél és minden időben egyformán alárendeltebb állást foglalt el a nő, mint amilyenhez rendeltetésénél fogva joga van. És eme mellőztetéseért legfőlebb abban a hiú magasztalásban részesült, amelylyel őt

erősebb élet-társa soha sem szünt meg akár az egekig emelni, amikor és amig bájai által lebilincselten, tehetetlenül állott vele szemközt . . . de azért helyzetén még sem változtatott!

Az „Énekek éneké”-ben — kelet költészetének emez egyik leggyönyörűbb termékében, melyet pedig három ezer év előtti phantasia sugallott láng-lelkű költőjének, már ez időből bámulatos emlékét birjuk annak a mélyen érzett hódolatnak, melylyel az erősebb férfi már ekkor áldozott a női idealitásnak . . . de azért a valóságban a nő épen nem volt férjének egyen-jogú élet-társa, sőt a patriarchális időkben vele még együtt sem, hanem egészen külön sátorokban lakott, erős őrizet alatt — mint akinek erkölcsi érzülete épen nem szolgált kellő biztosítékaul férje becsületének!

És Görögországban, a klasszikus ókor ezen legműveltebb nemzeténél? A nő rab-szolga volt a szó legteljesebb értelmében. Rablás vagy vevés tárgya — saját személyével sem rëndelkezhett. És mint asszony, a férfi korlátatlan hatalma alatt, a részére fenntartott lakosztályban az u. n. gynæceum szűkfalai között élte le egész életét, nem kevésbé szigorú őrizet alatt, mint amilyenel mint hajadont, vagy az özvegyeket tartották a parthenonban.

Később ugyan változott ez a viszony, és Homéros ideje óta nem estek többé rablás martalékaul, sem vett-jószág gyanánt nem szolgáltak, sőt részt vehettek az áldozatokban, megjelenhettek a nép-gyűléseken, s az ünnepélyeket tánczaik által megszépíthették: de azért annyi joguk még sem volt, hogy szívök sugallatát lehetett volna követniök, hanem kénytelenek voltak feltétlenül

hódolni atyjok akaratának. Akarattalan rab-szolga volt tehát a görög nő még ekkor is, csakhogy a szó szelidebb értelmében!

Pedig hogy a görög költészet és mythology mennyire kifogyhatatlan volt a nők istenítésében, erről eléggé tanuskodnak a máig fönmaradt műremekek.

A görög mythology az istennők mythoszában egy rangba állítja oda a nőt a férfi mellé, hogy egyformán osztozzanak a hatalom és szellem birodalmán!

Jupiter mellé oda állítja Junót, Apolló mellé Minervát, és Aphrodite Uránia alakjában örök minta-képül megteremti vala a tiszta, mennyei szerelem és szépség istennőjét — „aki hacsak mosolyog, már gyönyörtől reszket a menny és tenger” — s aki a tenger habjából keletkezetten szépsége varázs-erejével az egész mindenség fölött uralkodik.

Mert hiszen itt lenn szelid zephirek hordják körül, s ahová lép. nyomában gyógy-növények fakadnak — Eros és Himeros pedig a halhatatlanok országába is átkaulozják!

Valóban gyönyörű mythology! Bámulatos idealizálása a női szépség igéző hatalmának! De milyen kirívó ellentétet képez vele szemben a nő visszás helyzete a valóságban — mely pedig még fokozódott, midőn hetäris mus jut uralomra, s az eddig rab-szolga gyanánt tartott nő leveri kezeiről a nyűgöző bilincseket, hogy azokkal inentúl zsarnok-urát fűzze diadal-szekeréhez; s az ősrégi erkölcs és tisztesség romjain álljon bosszút sok századon keresztül szenvedett rab-ságáért.

Mert igaz ugyan, hogy a hetäris musban a görög nő felszabadult — és egy Aspásia, Timandra, Theodata... Görögország legnagyobb és legműveltebb embereit: Periklest, Alkibiadest látták lábaiknál; egy Thaisz — Nagy Sándor kedvese — a ptolomäusok trónjának örököst, a cyprusiaknak királynőt adott; Aristonice, a híres tánczos-nő, és Oenante — mint Plutarchos megjegyzi — királyi diadémeket tapodtak lábaikkal: de hogy ez a metamorpho-

sis a nőnek, mennyire nem felelt meg a görög költészetben annyi idealitással rajzolt mennyei Aphrodite eredeti természetének — ez eléggé kiviláglik abból, hogy az ilymódon felszabadult nő minden diadala, az emberiség egyik legdrágább kincsének és szentségének: a családi élet — és női becsületnek hanyatlását és pusztulását jelentette. Mignem a mindjobban elharapózott, korlátatlan érzékiség következtében létrejött átalános sülyedés és erkölcsi romlottság, magának a görög — s a hasonló kór-tünetek között sinlődött római világ-birodalomnak enyészését is előidézte!

Ime a nő élet-történelme a világ legműveltebb két nemzeténél! És azóta, azalatt a két ezer esztendő alatt, amennyi idő azóta eltelt, nem ismétlődött-e, csakhogy más és más formában, de lényegében mégis ugyanez a jelenség? Mert igaz ugyan, hogy közben-közben, legelőbb a népvándorlások alatt, a nők bálványozása is divatba jött. A lovagkorban pedig kemény törvényeket is hoztak arra, mint kell a nőket tisztelni; sőt Angolországban a szász királyok alatt (450-ben Kr. u.) halállal büntették azt a lovagot, aki a nők iránti kötelességét nem teljesítette — midőn előbb szertartásszerűleg megfosztották lovag-jellegétől: felvértezten a templomba vitték, itt gyász-hymnust énekeltek felette, levették sisakját, hogy arcát mindenki láthassa, leütötték sarkantyuját, lecsatolták övét felfordították pajzsát, amelyen czimerét viselte — s „ez egy hitszegő, becstelenvag” jelszóra kötelet kötöttek nyakára, s a vesztőhelyre hurczoltan kivégezték. Ámde azért még ez a kor sem változtatott gyökeresen a nő sorsán — sőt kifogástalan állapotokkal még ma — a mi felvilágosodottnak csúfolt XIX századunkban sem dicsekedhetünk!

A nő még ma sem ura saját akaratának — hanem legtöbb esetben csak eszköz a férfi kezében... aki egekig emelve, isteniti — amig szereti, s e szerelem csodás szeművegén mindent ragyogóbb fényben, megszipitve és megdicsőítve lát rajta; míg ha szerelme elvirúlt, vagy az érzéki gyönyö-

rök emésztő hévének martalékaúl esett, ott hagyja kábultan a szédítő magasságban, ahová képzelme szárnyain fölemelte, hogy annál kétségbeesettebben zuhanjon alá abba a mély örvénybe: az „élet prózája“-ba!

Valjon nem-e ugyanaz a kép, mely két ezer esztendő előttől tárul elénk?

Ám épen azért annál fontosabb, hogy elvégre a komoly tudomány is fölvesse a kérdést: valjon azt a régi rang-fokozatot, amelyet csaknem három ezer éven át következetesen ott találunk a történelem lapjain, s amely a hatalomban csak úgy, mint a világ gyönyöreinek élvezetében a férfinak adja az elsőséget — megcsönkítatlanul fel kell tartanunk ma is? S a női egyenjogúságot, önállóságot, jogot a munkára, mely ujabbán egy-egy merészebb ajakról felhangzik — hiú ábrándnak tekintenünk továbbra is, melyet már a nő természeti fogyatkozásainál fogva sem lehet megvalósítani soha? Alig hinném, hogy bár a legelkeseredettebb nő-gyűlölőnek is sikerülhetne ezt az álláspontot a maga ridegségében megvédelmeznie.

Épen ellenkezőleg. Hová-tovább kutat, okoskodik az ember, annál inkább be kell látnia, hogy azt a visszás helyzetet, melyben a nő már ezer meg ezer év előtt volt, és részben van ma is, nem az ő állítólagos szellemi inferioritása, hanem a maga fönsőbbségében annyira elbizakodott férfi önző szenvedélye hozta létre, tartotta és tartja fenn ma is. Ez a szenvedély intézte a nő sorsát és intézi ma is. Innen az a contrast, melyet a nő élet-történelme felmutat. Mert a szenvedély rossz tanácsadó. Megtéveszti az embert minden ízében: hogy vére jobban forrjon, és gazdagabb táplálatot nyújtson a felbuzdult phantáziának — akár az értelem rovására, és agyvelejének minden ideg-szála gyorsabban vigye meg a sziv vágyainak üzenetét az akarathoz. Mig ha lelohadt, nyoma sem marad a kifejtett energiának!

Helyes-e, jogos-e már, hogy egy ilyen momentuósus kérdésben, épen a legrészrehajlóbb bíró: a férfi szenvedélye mondjon ítéletet; s a nő szellemi és erkölcsi becsét,

ennek a szenvedélynek a mértékével mérlegeljük?

E kérdést eldöntendők az elfogulatlan tudomány égő szövetségével kezelveinkben, kelendő belépünk a rejtélyes női természet szentélyébe.

De hát létezik-e egy olyan tudomány, mely megfigyeléseinek alapossága — és meg-ejtett kísérleteinek súlyánál fogva, teljesen megbízható eredményekre vezessen e tekintetben?

A tudományok történelme nem nyújt valami kedvező kilátást. Mikor még ősanjok: a tiszteletre-méltó philosophia tantételei is inkább tév-utra vezetnek, hogysem utbaigazítanák az embert.

Nem akarok visszakalandozni a messzemúltba, hogy Aristotelt idézzem, aki a nőt még a természet cél-tudatos alkotásának sem tartja, hanem csak egy elhibázott, elfuscholt műnek, mely nem is a rendes — hanem már az u. n. torz-képződvények egyik kategóriájába sorolandó. Ez a nézete a nagy bölcsésznek, bizonyára nem számolhat komoly méltatásra. De nem megdöbbenő-e, mikor még a legujabb kor nagy embereinél sem igen találunk igazságosabb — hogy ne mondjam — tisztességesebb hangot, midőn arról van szó, hogy a nő szellemi és erkölcsi becsét mérlegeljük.

Szinte vonakodom még ismételni is a nő-káromlás eme kifakadásait, nehogy akár a legtávolabbról is az a látszata legyen a dolognak, mintha talán a magam részéről is helyeselném e felfogást. . . . Pedig a legnépszerűbb, mondhatnám legdivatosabb bölcsészek egyike hirdette e vádat leghangosabban: Schopenhauer Arthur.

Kiben ne ébredne fel a legtisztább kegyelet e ragyogó név hallatára! De ki tehet róla, ha neki a fiúnak, pöre volt az anyjával örökségi ügyekben — s mert maga sem idegenkedett a pénztől: e csekély indok is tüzelte pessimismusát, hogy annál inkább ócsárolja a nőnemet, és megirigyelje még a hindostani és hottentót állapotokat is, mint ahol a nők nem örökölhettek!

Egyébként az az egész fejezet, melyet a „Parerga és Paralipomena“ cz. művében az asszonyoknak szentel — Ueber die Weiber. Kap. XXVII. — nem egyéb epével irt gún y-iratnál; melynek minden egyes sorában, a legmaróbb nő-gyűlölet szólalt meg.

Azzal kezd, hogy már maga a női testalkat azt mutatja, hogy a nő nemcsak nagyobb szellemi — de még testi munkára sem alkalmas. Már 18 éves korában elérvén szellemi fejlődésének tetőpontját, elgondolhatni hogy mennyi köszönet van egy ilyen rövid idő alatt elérhetett fejlettségben? Gyermekek is maradnak azért életfogytiglan — kigyógyíthatatlanul megvertten egy velők szülelett betegséggel: a szellemi rövidlátással; amelynek természetes következményeként még a művészetben is, a melyre pedig legtöbb igényt tarthatnának: ignoransok maradnak mindörökre. Csak egyben mesterek: a hazudozásban és tettetésben, mely ösztönszerű tulajdonuk, jellemök legmarkírozottabb vonását képezi. Egyebekben a legalaposabb és gyógyíthatatlanabb phlisterek, akiknek igazi hivatását az ókor és kelet sokkal jobban eltalálta, mint mi európaiak, a mi ó-francia galanteriánkkal és izléstelen nő-kultusunkkal, a keresztény-germán ostobaság ezen legéretlenebb gyümölcseivel. És ez így megy nála elejétől — mindvégig. Megtámadja a művelt nemzetek házasság-törvényét, mint amely a monogamiában aequivalens értékben veszi a nőt a férfival; s nem fogy ki az olcsó tanácsokból, melyeket azért osztogat, hogy sikerüljön a „dámát“, az európai civilisáció eme monstrumát, a maga nevetséges ig'nyeivel — teljesen kiküszöbölni a társadalomból. Sőt nem áttal a nőnek még szépségében is kételkedni, s a szokásos „szép-nem“ elnevezés helyett az „inaesthetikus-nem“ elnevezést hozza javaslatba. Amit a helyütt a női testalkat rátságáról mond, az csakugyan annyira „inaesthetikus“ — hogy még reprodukálásától is tartózkodnom kell. Csakis azon tételét akarom még felhozni, mely „A nemi szerelem metaphysikája“ cz. iratában foglaltatik, s amelyben még a nő erényét és

hűségét is más mértékkel mérlegeli mint a férfit. Amazt sokkal kevesebbre tartja emennél.

Valóban bámulatos aberrációja az emberi értelemnek . . . melyben pedig — sajnos — épen nem egymaga leledzett Schopenhauer. Hartmann Ede, Bahnsen nem sokat engednek nagy mesteröknek a nő-gyűlöletben! Sőt Dumas, az ismeretes francia író, „L'homme femme“ cz. munkájában nem vonakodott kivinni e tant a nagy élet nagy piaczára, hogy annál hangsúlyosabban — s a nagy-tömegnek kiáltsa oda a hirhedt „Tue la . . .“ jelszót, ami annyit tesz: hogy a nőt, aki megcsalt — öld meg! De hát a nő ne ölje meg a férfit — aki őt megcsalta? És ne merithesse szívéből ugyanazon jogokat, melyeket a férfi merit a maga érzelmeiből — a nő ellenében? Amikor pedig aránytalanul több esetben inkább a nő esik a férfi csalásának áldozatául, mint megfordítva?

Azonban engedjük meg, hogy Schopenhauer amilyen lángész — épen olyan különc is volt . . . Hartmann mesterétől tanulta el a nő-gyűlöletet; Dumas egész tana pedig nem egyéb egy merész ötletnél, amelyet csakis pillanatnyi hatás kedvéért állított föl: a végeredmény akkor sem vigasztalóbb, hahogy az elfogulatlanabb tudomány, az e tekintetben legkompetensebb lélektan tantételeihez fordulunk tanácsért.

Maga ez a tudomány szinte kifogyhatatlan azon ellentét, finomabb árnyalatok és durvább vonások praecizizálásában, amelyekből a legjobb akarat mellett sem lehet más eredményre jutni, mint hogy a férfi és nő két ellentétes pólus maradnak mindörökre, már természetöknél fogva sarkalatosan különböző ösztönökkel, hajlamokkal, értelmiséggel — erkölcsi és szellemi képességekkel. Amelyek mindegyikök lelki hangulatának sajátos tipust is kölcsönöznek, és mindkettőjük elé egészen külön hatáskört szabnak. Már hogy aztán itt nem a férfi húzza a rövidebbet — azt talán mondanom is fölösleges. A férfié az egész világ — a

nőé a csöndes otthon, a család . . . amelynek fönntartásában és gondozásában rejlik legspecifikusabb hivatása. Mig a férfi fáradtságos szellemi munkájával magának a nagy természetnek titkaiba is belehatol — alkot, rombol, amint épen kitűzött céljai kívánják.

Nála tehát az ész, a kutató és kombináló okosság — az intelligentia; a nőnél a sziv, (az ösztön) játsza a főszerepet.

A nő — mondja Erdmann híres „Lélektani leveleiben,” beletalálhatja magát az élet legkomplikáltabb viszonyaiba . . . s nem is hogy ketté-metszené, de szálankint bontja föl a „gordiusi csomót,” melyet a viszonyok kötöttek — azért mélyebbre ható okoskodásra teljesen képtelen; hogy szinte az embernek minden haja-szála feláll, hahogy ilyen kísérletöket kell végighallgatnia.

A nőben az öntudatlan ösztön van túlsúlyban, s az értelmi erő terjedelme soha sem versenyezhet a férfival. Mert még ott is, ahol a nő intelligentiája magasabb fokra jut a közönségesnél, az ellentétes ösztönök soha sem engedik, hogy fölemelkedhessék az abstrakció légkörébe. Innen az a typusa a női gondolkodásnak, melyet „a s s z o n y i é s z j á r á s n a k” neveztek el . . . s amelynek megfelelőleg domborodnak ki aztán összes egyéb lelki tulajdonai: finomabb tapintata, élénkebb fogékonysága, érzelmeinek sokoldalúsága és gyöngédsége, sőt szenvedélyeinek alaphangulata is; hogy még eme lelki állapotában sem tagadja meg magát, hanem — hogy Erdmann hasonlatát idézzem — virág marad, habár mérges virág: bella donna, ami magyarul annyit tesz, hogy szép asszony!

De nem bocsátkozom mélyebben a részletekbe. Az a halványan színezett kép is, mely a mondottakban élénk táruul — elég élénken ráutal a hagyományos lélektan véleményére a nő szellemi inferioritásáról, midőn az intelligentiát kizárólagosan a férfinak juttatja örökségül . . . Ami ha csakugyan így állana, alig maradna egyéb hátra, mint hogy továbbra is türelmesen viselje a nő a nyögőt, amelyet ez esetben „természet törvény” szabott elé; és

ne pazarolja erejét haszontalanul olyan kísérletekre, melyekhez „ész” is kell, mert ebből neki ugyan kevés jutott osztályrészül. És a társadalom is hagyjon békét olyan törekvéseknek, melyekkel a „m a g a s a b b n ő n e v e l é s b e n,” a nő értelmiségének több oldalú kifejtésében, a nemi életen túl is tűz a nő elé feladatokat, amik által azonban épen ez a legfőbb hivatás szenved . . . mert ahol „képeség” nincs, ott fejleszteni úgy sem lehet semmit . . . mint ezt a fejlődés tapasztalati törvénye eléggé bizonyítja.

Valjon azonban jogos-e ez a feltevés?

Részemről nem habozom kimondani, hogy abban a kategorikus formában, amelyben felállították — semmiesetre sem tekinthető jogosultnak. Mert ha fölvetjük a kérdést, milyen uton jutott a lélektan az említett eredményre a nőkkarakterologiai becslésénél — mentten kiderül, hogy oly hiányos módszerrel végezte munkáját e kérdésben, melylyel nemcsak nem jutott, de épenséggel nem is juthatott semmiféle határozott eredményre. Az alap, melyre támaszkodik, sokkal ingatagabb, hogy sem egy szilárdan konstruált „rendszer” megbírhathatna; adatai pedig époly hiányosak, aminő hézagok megfigyelései, melyekkel azokat igazolni vagy kiegészíteni törekszik.

A legfőbb érvet — a nőnek társadalmi állásában nyilvánult ösztönei, hajlamai, erkölcsi és szellemi képességei szolgáltatják. Hogy azonban ez a kérdéses „társadalmi állapot” nem volt-e mesterséges, és teljesen megfelelt-e a nő természetének — ezt a fontos kérdést, amelynek előleges eldöntésétől függ pedig magának az említett érvnek értéke — meg sem kísérelték megoldani. Hibás tehát már maga a kiinduló-pont. Abból, hogy a nő évezredekken keresztül sem a tudomány, sem a művészet, sem a politika terén nem tudott a férfival versenyezni még teljességgel nem lehet az ő alacsonyabb értelmiségére következtetni. Mert a versenyt nagyon is egyenlőtlen fegyverekkel vívták: A férfi szabad kezekkel, felszerelten erkölcsi és szellemi képességeinek egész apparátusával amelyek kifejlődését semmi sem akadályozta

— a nő lenyűgözött, nehogy természetében szunnyadozó képességei még valahogyan felébredhessenek, s a férfi képességeivel egyenlőbb versenyre keljenek. Hogyan lehetne tehát egy ilyen küzdelem eredményét biztos zsinórmértékül alkalmazni ott, ahol arról van szó, hogy a küzdő-felek abszolút harc-képességéről mondjunk ítéletet? És akkor, amidőn biológiai és pszichológiai jelenségekkel van dolgunk, melyek a természet leg-szüvevényesebb jelenségei közé tartoznak? Ha nem tudjuk eldönteni — ami pedig csakugyan a lehetetlenségek közé tartozik — hogy mily irányban és minő fokban fejlődtek volna ki a nő képességei, ha eredeti természetének teljesen megfelelő viszonyok között kezdte — és folytathatta volna pályáját — vagy legalább egyforma viszonyok között a férfival; és ha azt sem tudhatjuk előre, hogy mit rejt méhében a jövő — s a társadalmi viszonyok kedvezőbb alakulása következtében nem nyílik-e majd a nő-nem előtt is egy olyan új munka-tér, melyen egész energiájában mutathatja be: hogy mire képes — ami szintén lehetetlen: — ugy még annak a szándékáról is le kell mondanunk, hogy a történelem tényeire támaszkodottan konstruáljuk a nő lélektanát. És azt a „roppant tapasztalatot“, amelyre még Comte Ágoston sem vonakodott hivatkozni Mill Stuart ellenében, mint egy olyan tényre, amelyet meg sem lehet másképen magyarázni, mint a nő társadalmi subalternitása által — épen nem tekinthetjük egyébnek „holt anyagnál“, amelynek vajmi kevés hasznát veheti a pszichológia!

Annak a kísérletnek, mely biztos kézzel akar munkához fogni e kérdésben, okvetetlenül physiologiai alapon kell indulnia.

Mert akármilyen nézetben legyünk is a „lélek lényegéről“ — affelett ma már senkinek sem lehet kételkedni, hogy egyetlen olyan „lelki funkció“ sincsen amelyet valamiféle physiol. folyamat nem kísérne. És pedig olyan bámulatos következetességgel, hogy amint az illető lelki jelenség változik vagy módosul, megfelelő módon változik vagy módosul a vele kapcsolatos physiol. folyamat is.

Minden érzet, vágy, ösztön, indulat vagy gondolat ilyen physiol. processushoz van kötve. S az ártatlanság amaz igéző hajnal-pirja, melyet talán az először hallott rokon-szenvesebb hang varázsol a serdülő lányka arcára, csak épen olyan physiol. folyamat, mint amidőn az égő szenvedély kergeti fel a vért az ember agyvelejébe, hogy bolondabbnál-bolondabb dolgokat műveljen e szenvedélye rovására!

Mindenesetre kétségtelen tehát, hogy ha sikerül a szellemi műveletek ezen nevezetes tényezőivel, és nélkülözhetetlen physiol. előfeltételeivel megismerkednünk; s az így nyert adatok segítségével azon kérdés iránt is utbaigazítást nyerhetünk: vajjon a nő nem kénytelen-e már természeténél fogva nélkülözni amaz előfeltételeket, melyek hiányában magasabb szellemi működésre képtelennek kell lennie; — vagy legalább nem mutathatók-e ki e tekintetben közte és a férfi között olyan éles különbségek, amelyekből ha nem is teljes biztossággal, de mégis nagy valószínűséggel lehessen az ő szellemi képességeinek alacsonyabb fokára következtetni . . . ezáltal már olyan fontos előmunkálatot teljesítettünk, amely után bizvást hozzáfoghatunk a további kutatásokhoz!

Igy a legelső kérdés, melylyel foglalkoznunk kell, azon közvetítő-szervek megismertetését tűzi célul, melyek nélkül az állati (emberi) organismus keretén belül semmiféle élet-folyamat sem létesülhet — sem érzés, sem mozgás nem keletkezhetik — amelyeket tehát teljes joggal úgy tekinthetünk, mint összes lelki funkcióink physiol. alapjait és előfeltételeit.

Ezek a szervek: az idegek!

Bizonyára ismeretes vendégek mindnyájunk előtt. Kinek is nem volt volna már alkalma velők közelebről megismerkedni? Amikor az „idegesség“ manap ugyyszólván divatos betegség — sőt serdülő leánykákat is hall az ember „nervositás“ról panaszkodni! Rossz kedv, szeszély, titkos vágyak, sóvárgás elérhetetlen dolgok után, le-

hangoltság vagy erősebb izgatottság . . . mind egytől-egyig az „idegesség“ rovata alá soraltatnak, s e divatos czég alatt üzik borszontó vagy bohokás játékaikat, kisebb-nagyobb veszedelmeül azoknak, akiket kegyetlen soruk ilyen divatos betegekkel közelebbi összeköttetésbe hozott.

Bármennyi bajnak is szolgáljanak azonban kútforrásai gyanánt, a tudománynak nincsen becsesebb „anyaga“ nálok. A physiologia, biologia, psychologia — csakis azóta vettek határozottabb lendületet, amióta rájuk fordult a figyelem, mint a biológiai jelenségek leghatalmasabb tényezőire — s amióta bámulatosan egyszerű szerkezetökkel és működésök sokfélesége- és szövetvényességével kezdünk megismerkedni.

Fontos szerepököt az emberi szervezet háztartásában eléggé bizonyítja, hogy minden lelki- és élet-funkció csakis az ő közvetítésök által jöhet létre. Azt a legegyszerűbb érzetet, melyet az ember pl. egy tű-szúrásra érez, csak úgy az idegek közvetítik, mint akár a legszövetvényesebb gondolatot. És midőn magunkba merülten visszavarázsoljuk a multak emlékeit, vagy beleképzeljük magunkat abba a szebb jövőbe, hol vágyaink teljesülni fognak: idegeink segélyével szőjük össze szálinkint a megalakult ábrándképet! És ez így van összes lelki állapotainkkal. Akármiféle vágy izgat, vagy szenvedély űz — idegeink a fő-motorok! Amint-hogy egész tudományunk, és a művészet minden remeke az ő csodálatos közreműködésök eredménye.

Ami annál bámulatosabb, minél inkább kiderül — hogy boneztanilag tekintve, mikroszkopikus vizsgálatnál a legegyszerűbb dolgok gyanánt tűnnek elő.

Maga az ideg-állomány az u. n. neuroplasma vagy neurin semmi egyéb, mint egy világos-tiszta, a tojás fehérjéhez hasonló folyadék; mely részint különböző hosszúságú, vékony csövecskékben az u. n. ideg-szálakban, részint apró hólyagocskákban: az ideg-sejtekben van elhelyezve.

Az ideg-szálak oly finomak, hogy még a legvastagabb szál is alig 0.02 millimeter — míg a legfinomabb 0.002 mm. tehát sokkal vékonyabb a pókháló-szálnál; úgy hogy belőlök legalább 50,000 szálat kellene sűrűen egymás mellé helyezni, hogy csak egy hüvelyknyi vastag köteg jöjjön létre.

Az ideg-sejtek pedig három részből állanak: egy finom hártýából, az említett ideg-folyadékból, és egy picziny magból, amely ebben a folyadékban úszik. Alakjuk és nagyságuk azonban igen különböző. Vannak közöttük gömb- és kerekded alakúak, szögletesek; nagyságra nézve pedig még 300-szoros nagyítás mellett is oly kicsinyek, hogy átmérőjük $\frac{1}{100}$ — $\frac{1}{10}$ millimeter között változik, tehát a legkisebb ezerszer is kisebb a kása-szemnél! Mindannyian sarkokkal látvák el — amik nem egyebek mint a velő fehér állományának ideg-szálai — és ezek száma szerint két-, három-, több-sarkú sejteknek neveztetnek.

Egyéb lényeges alkat-része annak az egész szövetvényes apparátusnak, mely idegrendszernek neveztetik — nincsen. És mégis minden folyamat, mely az állati (vagy emberi) szervezet keretén belül csak létrejön, egyes-egyedül csak általok: az ideg-szálak és ideg-sejtek által közvetítetik.

Amit legalább némileg, csakis azáltal érthetünk meg, és értelmezhetünk, ha működésök eme bámulatos sokféleségével és bonyolodottságával végtelen nagy számukat állítjuk szembe.

Az idegek az egész testben szétágaznak; de ha csak azokat vesszük is itt tekintetbe, melyek lélektanilag a legfontosabbak, az u. n. középponti idegrendszerhez tartozókat, melyek egy közös középponttal bírnak, amelyből erednek, s amelybe visszatérnek: már is olyan számokat nyerünk, melyek minden képzeletet meghaladnak.

Magában az agyvelőben 100—900 millióra teszik az idegsejtek számát, amelyek egymással idegszálak által ismét többszörösen összefüzték, úgy hogy ha középszámmal csak 10-re tesszük is emez összeköttetéseket, már új 900 millió idegszálat kell

felvennünk. Tehát magában az agyvelőben 990 millió idegsejt, és 9000 millió idegszál! Hogy szinte megálljon az ember esze, ha csak a leghalványabb képet akarja is alkotni magának arról a bámulatos hálózatról, amely az ember agyvelejében tényleg megvan, és segít is végezni azt a nagyszű munkát, amelynek a legkisebbike is alighanem talány marad előttünk mindörökre. Mert bármennyire becsesek legyenek is azon adatok, melyeket a physiologia újból meg újból felkutat: távolról sem elégségesek arra, hogy azon belső folyamatok lényegét is megfejtsek, amelyek az idegszálakban és — sejtekben végbemennek akkor, midőn az egyes lelki állapotokat létrehozzák. A következő néhány adat csakis arra szolgálhat, hogy legalább némi betekintést engedjen az idegek életébe.

Az első fölfedezés, mely által egészen új fogalmat nyert a tudomány az idegek működéséről — H a l l e r érdeme. Haller élő állatokon tett kísérleteket, elmetszván azok nagy-idegeit; és azt tapasztalta, hogy amint ezen metszés következtében megszakadt az idegek közti összeköttetés; mindazon testrészekben, melyekben az illető ideg szétágazott, nyomban megszűnt minden mozgás és érzés. Az állatok nem voltak többé képesek illető tagjaikat megmozdítani, és akár égették vagy metélték azokat, mindezen műtét alatt legkisebb fájdalmat sem mutattak. Egyszerre meg lett tehát oldva a nagyszerű kérdés, amely pedig századokon keresztül annyi elmét kifárasztott: hogy az érzés és mozgás tulajdonképeni alapja az idegek; aminthogy az is kétségtelenné vált, hogy ha valami — úgy egyes-egyedül az idegek physiologiája lesz képes fényt deríteni azokra a rejtélyesnél - rejtélyesebb tünetnékyre, melyeket a lelki élet felmutat.

Az ezen alapon megindult kutatás csakhogyan bámulatos credményekre is vezetett. Hogy pl. mindjárt a legfontosabbak egyikét említsem, ezen uton derült ki azon különbség, mely az idegsejtek és idegszálak functiója közt létezik, és abban nyilvánul, hogy érző és mozgató centrumokul egyedül az agy-

velőben és hátgericzen millió és millió számban található sejtek tekintendők — míg az idegszálak csak vezető közegek, mint akár a távirda — sodronyok, amelyeknek physiol. működésök egyes-egyedül abban áll, hogy az ingert, mely egyik végökön velők közöltetik, a másik végig elvezetik. Ami úgy történik, hogy a millió és millió idegszálak mindegyike egyik végén valamely idegsejttel, a másikon pedig a test felületének közelében fekvő valamely mesterséges készülékkel van egybekapcsolva — emezzel a külső ingerek felfogása — vagy az agyvelőtől (gerincz-agytól) jövő mozgás létesíthetése végett; amazzal pedig azért, hogy a felfogott inger az érző-centrumhoz is eljuthasson, vagy hogy a tőle származott mozgás-inger az illető mozgató - apparátussal közöltethessék. Mert úgy az érzést, mint a mozgást csakis eme vég-pontok közvetítik . . . míg maga az ideg-szál csak a vezetést eszközli.

Ez az oka, hogy betegek, akik kezöket, vagy lábukat orvosi műtét által elvesztették, még akkor is éreznek fájdalmat az amputált test-részben, amikor az talán már régen elrothadt. Mivelhogy gyermek korától megszokja az ember, hogy minden érzését arra a meghatározott helyre vezeti vissza, ahonnan a külső inger származik — és így azt a húzó fájdalmat, melyet a hegedő seb okoz azon nyomás következtében, melyet az illető ideg-szálakra gyakorol, most is arra a helyre vezeti vissza, ahol a kérdéses idegszálak eddig voltak concentrálva t. i. az illető testrészre.

De nemcsak az ideg-vezetés módját — Charles Bell óta az egyes ideg-szálak működése közötti különbséget is tüzetesen ismerjük. Bell egy számárnak (bocsánat az inaesthetikus szóért) a szemürege alatt eredő, s a felső ajakig terjedő idegeit metszette keresztül; és úgy találta, hogy e műtét után az állat felső ajka teljesen érzéketlen maradt. Míg egy másik állatnak a füle alatt eredő, s innen az izmokba szétágazott idegeit várta el — mire az állat mozgatni nem tudta illető izmait. Bell ezáltal azt a nevezetes tényt konstátálta, hogy az idegek nem

egy-idejűleg közvetítik az érzést és mozgást, hanem vannak idegek, melyek csak érzést — és mások, amelyek ismét csak mozgást létesítenek: felfedezte tehát az érző — és mozgató idegek közti nevezetes különbséget.

A legérdekesebb kutatások mégis azok, melyek a hátgerincz- és az agyvelő rendeltetésének és működési viszonyainak kipuhatólására irányozvák. Lélektani szempontból is ezek a legfontosabbak. Amennyiben épen általok jutottunk már eddig is számtalan oly adat birtokába, amelyek segítségével pszichológiai elméleteinket is biztosabb alapokra fektethetjük.

Hány tünemény találja megfajtását pl. csak abban a felfedezésben — melyre pedig a hátgerincz-velő idegeinek physiologiája vezetett — hogy ez a szervünk is érző és mozgató centrum; azaz hogy érezni sőt mozgásokat létesíteni... agyvelő nélkül is lehet?

Az önkénytelen vagy u. n. reflex-mozgások egész sorozata, az újszülött gyermekek lelki élete, valamint azon tünemények is, melyeket oly gyermekeknél észlelhetni, kik agyvelő nélkül jöttek e világra: mind eme felfedezés alapján nyerik magyarázatukat!

Köztudomású dolog, hogy az organismus a külső ingerekre alvás alatt is reagál — és pedig tudtunk és akarattunk nélkül. Csiklándozzuk csak az alvó arcját — a megfelelő arc-izmok mozgását nyomban észlelhetjük, sőt nem-ritkán azt is fogjuk tapasztalni, hogy az alvó kezével is iparkodik az ingert eltávolítani, annélkül, hogy felébredne. Pedig ezen egész műtétről nem tud semmit. Az illető érzést. és az erre következő mozgást a hátgerincz-velő — az agyvelő hozzájárulása, tehát tudta nélkül, önállóan közvetítette. Ugyanezen tünemény újszülötteknél is észlelhető, akiknél az agyvelő az első hónapokban még csaknem teljesen kifejtetlen; azért mégis éreznek, sőt érzeteiket sirással vagy arcizmaik széthúzásával el is árulják, és egyes tagjaikat: kezeiket, lábaikat, meglehetősen erélylyel mozgatni is tudják — gerinczeleik adja meg nekik eme műveleteikhez az impulsust.

Es azon gyermekek példája, kik agyvelő nélkül születtek?

Ezeknél a csoda-szülötteknél azon rövid idő — egy-két nap — alatt, ameddig élének, csaknem teljesen ugyanazon tünemények észlelhetők, mint más egészséges gyermekeknél. Közvetlenül születésük után arcz-kifejezések ugyanolyan kedvetlenséget árul el, mint aminőt általában tapasztalhatni újszülötteknél; ugyanolyan száj-mozgásokat is csinálnak és ép oly tele torokkal sirnak mint más gyermekek. De körül-belül 40 óra lefolyása után megszűnnek élni. Világos jelöl — az említett tapasztalati tény mellett — még annak is, hogy a hátgerincz-velő, ha bizonyos ideig közvetíthet is egyes érzéseket és mozgásokat, az egész szervezet táplálására és életfűnűióira szükséges műveletek végrehajtására nem képes.

E tekintetben már az „agyvelő“ a főszerv, s a hátgerincz idegei rendszerint csak a mozgás mechanizmusát közvetítik, de ezt is úgy, hogy az erre vonatkozó kényszerítő-inger az agyvelőtől ered. Tapasztalhatjuk ezt magunkon, vagy másokon — de kísérletileg is bebizonyíthatjuk. Midőn pl. mozgunk, vagy huzamosabb ideig járkálunk, csakis az első lépéseknél — tehát mikor megindulunk, tudjuk hogy most mozogni akarunk — aztán eszünk ágában sincs, hogy a járásra gondoljunk; belemélyedünk a saját gondolatainkba, vagy szórakozottan ide-oda fordítjuk figyelműnket — a járás mechanizmusát a hátgerincz idegei tudtunkon kívül közvetítik. S csakis ez a természetes mozgás; még ha pl. rossz úton, figyelműnket szakadatlanul lábaink mozgására — tehát arra kell irányoznunk, hogy hová lépűnk: azaz agyvelőnk idegeinek folyton bele kell avatkozniok a hátgerincz idegeinek a fűnűióiba — sokkal jobban kifáradunk testileg és lelkileg egyformán. A legkönnyebb mozgás az, melyet a hátgerincz-velő egészen önállóan hajt végre; és annál nehezebb, minél több beavatkozásra van szükség az agyvelő részéről.

Ezen alapul a gyakorlat hatalmas. A gyermeknek, aki pl. zongorázni kezd, mennyit

kell kinlódnia, míg ujjai megszokják a bilentyük szabályszerű mozgását — mert az ujjak minden egyes mozgásánál az agyvelő adja meg az ingert a hátgerincznek. Míg a virtuóznak egyetlen pillantásra van csak szüksége, hogy akár a legművészeibben csoportosított hangjegyek egész sorát lejátsza!

Egyébkint az agyvelő és hátgerincz eme viszonyát ma már számtalan mesterséges kísérlet igazolja; de egy igen egyszerű műtét is kétségtelenné teszi. Éheztesünk ki csak jól pl. egy tyúkot, aztán szárnyainál gyöngén tartva, helyezzük a földre, és hintsük eléje megszokott eledelét, azt fogjuk tapasztalni, hogy az állat nyomban iparkodni fog kiszabadulni kezeinkből az eledel után. Ha már ebben a pillanatban, lehetőleg gyorsan letmetszjük az állat fejét, azért az ilyen módon fejétől megfosztott test is jó-darabig el fog még futni az étel után. Mert a hátgerincz idegei, önmagukra hagyatottan is végrehajtják azon ingernek megfelelő mozgást, mely az agyvelőben az étel láttára felébred, és nyomban áterjed a hátgerincz idegeire. Ezt a tünetényt már a rómaiak is ismerték, természetesen annélkül, hogy csak távolról is sejtették volna az okot, mely azt létrehozta. És Heliogabalus császár nem egyszer mulatta magát rajta, midőn a verseny-téren saját (legmagasabb) kezeivel metszette le az e célra kiéheztetett strucz-madarak nyakát, s gyermekes-módon örült, mikor látta, hogy az állatok fej nélkül is még jó-ideig futnak.

Ime a kézzelfogható végeredmény: a hátgerincz önállóság végzi a mozgás mechanizmusát — de tehetetlenné lesz a végrehajtás után nyomban, ha az agyvelőtől új ingert nem vesz az újból való működésre. A tulajdonképeni tudat és öntudat székhelye tehát mégis egyes-egyedül az agyvelő; és pedig oly kizárólagosan, hogy e funkcióját még akkor is akadálytalanul végzi, ha netalán a hátgerincz-velő, vagy egyéb testrészek hiányoznának vagy munka-képtelenné váltak.

A számtalan idevonatkozó kísérlet és példa közül csak két esetre kívánom felhívni

becses figyelmöket. Egy betegségi állapotra, és egy rendkívüli de annál fontosabb esetre!

Orvosilag konstatálva van, hogy a hátgerincz-sérülések — különösen a felső részen — a legfájdalmasabb, és legveszedelmesebb sebek közé tartoznak, melyek biztos halált is okoznak. De azért az alatt az idő alatt, amíg a beteg él, szellemi functiói egészen zavartalanul folynak; s bár egyetlen tagját sem képes mozditani — teljes tudatával bir ezen tehetetlen állapotának — a hátgerincz idegeinek munka-képtelensége tehát épen semmi befolyással sincsen az agyvelő functióira, sőt annyira nincsen, hogy egy törzsök nélküli, testetlen fejben is létesülhet önálló tudat — mint ezt a következő, maga nemében egyetlen példa bizonyítja.

1773-ban Bengáliában egy teljesen egészséges gyermek született, akinek a fejéhez azonban még egy fej volt növe, és pedig úgy, hogy a fejtetőből nyult ki a másik fejtető, nyaka pedig egy benőtt daganatban végződött. Különben ez a másik fej is épen oly nagy és kifejlett volt, mint az első; de mind a kettőnek az agyveleje az u. n. kemény agy-kéreg — dura mater — által teljesen el volt különítve, és csakis az első fej véredényei voltak összeköttetésben a második fejjel. Ez a gyermek négy évig élt, és ekkor is erőszakos halállal, kigyó-márás következtében halt meg, s bár az „élődsi“ fej általában nagy sympathiát mutatott iránta — ha pl. a gyermek sirt, az ő arczvonásai is elhúzódtak és könyezett is, s ha a gyermek szopott, nála is észlelhetők voltak a megfelelő szájmozgások: egy pontra nézve mégis határozottan eltérő tüneteket mutattak, abban t. i. hogy míg a gyermek aludt, az élődsi fej szemei gyakran nyitva találtattak — és viszont míg a gyermek ébren volt, az élődsi lecsukott szemekkel huzamosabb ideig is aludt. Már az alvás és ébrenlét legspecifikusabb jelei az önálló tudatnak — a kettős fejű gyermek példája tehát kétségbevonhatatlan bizonyítéka ama fontos lélektani ténynek: hogy a tudat és öntudat tünetényei kizárólag az agyvelő idegei által közvetíttetnek — amiből ismét eme szervünk rendkívüli fon-

tosságára kell következtetnünk, mint amelynek a physiologiája még tisztán lélektani kérdésekben is nevezetes útmutatásokkal szolgálhat. (Reclam: Der Leib des Menschen.)

Természetesen nagyon messze vezetne kitűzött célomtól, ha e tekintetben bővebb részletekbe akarnék bocsátkozni. De nem is szükséges, hogy ezt tegyem. Hiszen az a rövidke vázlat is — melyet itt szíves elnézésök reményében közbeszűrtam — bárkit is teljesen meggyőzhet arról, hogy szellemi életünk szempontjából a legfontosabb, sőt nélkülözhetetlen szerveink: az idegek, és kiváltképen az agyvelő.

Bátran visszatérhetünk tehát eredeti problémánkhoz: hogy valjon a nő képes-e oly-fokú szellemi functiókra, aminőkkel a férfi — hogy bir — oly fennen dicsekszik... mert immár kétséget nem szenved, hogy annak, aki e kérdés iránt el akar igazodni, első sorban az agyvelő physiologiájából kell adatokat merítenie.

Miféle adatokat szolgáltat a physiologia a női ideg-rendszer, de kivált a nő agyvelőjének munka-képessége felől?

Kényes kérdés mindenestre. És kétszeresen kényes, oly díszes hölgy-közönséggel szemben, aminőt e teremben üdvözölni szerencsés vagyok; és reám nézve... aki már azon mélyen érzett hódolatomnál fogva is, melylyel a nő-nem iránt már csak lélektani érdekből is viseltetem: valóban csak nagy-nehezen tudnám magamat elhatározni, hogy szemtől-szembe is elmondjam t. hölgyeimnek az ellenök tanuskodó adatokat.

De hiszen ezen esetben fel sem vetem vala e kérdést — ne méltóztassanak megijedni az eredménytől. Ugyanaz a metszőkés, amelytől iszonyodva fordul el gyöngédebb érzések — mint „első forum“ minden kétséget kizárólag fogja kiszolgáltatni „intelligentiájok perében“ az igazságot!

A kérdés a körül forog: valjon a nő és férfi koponya-alkata és agyvelő-képződése között konstatálható-e olynemű különbség,

melyből a két nem közti szellemi különbségre is kellene — vagy csak lehetne is következtetni. És a válasz? A legujabb kutatások eredményében határozottan kedvező. Századokon át ugyan még az anthropologia és anatómia is határozottan a nő hátrányára döntötték el e kérdést. És még nagy-nevű anthropologusok és anatómusok is: Wagner, Huschke, Welcker, Ecker, Bischof stb. csaknem egyhangúlag konstatálták az eredményt, mely általánosan elterjedt nézet gyanánt is szerepelt, sőt szerepel ma is: hogy t. i. a nő feje kisebb, koponya-ürege csekélyebb köbtartalmú, agyvelője pedig könnyebb a férfénál — minél fogva már maga a nagy-természet mintegy degradálta a nőt szellemileg és alárendelte a férfi hatalmának. Legujabban azonban Brühl-nek sikerült kimutatni, hogy ez az eredmény amily hiányos és felületes módszerrel lett megalapítva, ép oly téves; a belőle levont következtetés pedig a nő szellemi inferioritását illetőleg még akkor is helytelen, ha hogy amaz eredmény maga anatomicamente meg is állana. És erre az ellentétes álláspontra Brühl a legszigorúbb physiol. módszer segélyével olymódon jutott, hogy maguknak az idegeknek szerkezetét és alkátát vette legapróbb részletekig vizsgálat alá. Mialtal legott kiderült, hogy átkutathatja az anatómus az egész ideg-rendszer összes sejtjeit és ideg-szállait, nem fog találni azok szerkezetében vagy physiologiailag megállapítható sajátágaiban legcsekélyebb olyan elterést sem, mely tényleg arra mutatna, hogy a nő idegei más alkotással vagy fejletlenebb szervezettel bírnak mint a férfiéi. És pedig ez nemcsak az egyes idegsejtek és-szállak alkatára nézve áll; hanem maga az agyvelő — az idegekből a természet titkos keze által a legrejtélyesebb módon összeshűtött eme szerv sem tüntet fel egyetlen olyan kharakteristikus vonást sem akár alakzatában vagy configurációjában, akár bemélyedéseiben és tekervényeiben, de még durvább alkatrészeiben sem — amely csak némileg is megbízható útmutatásul vagy épen biztos anatómiai kritérium gyanánt

szolgálhatna a női és férfi agyvelő megkülönböztetésénél. Elannyira nem — hogy még eddig nem akadt anatomus, aki csak némi biztonsággal is képes volt volna, illetően anatómiai ismertető-jelek alapján, az eléje tett agyvelők közül, nem szerint kiválasztani az egyes példányokat és megmondani, hogy ime ez az agyvelő itt nőé — emez férfié.

Ámde ha ez így van — milyen értéket tulajdoníthat az elfogulatlan tudomány annak a fontoskodó érvnek, melyet pedig állítólag maga a természet statuált a nő ellen, midőn már eredetileg tökéletlenebb agyvelővel látta el őt mint a férfit, és ezáltal magasabb szellemi működésekre képtelenebbé is tette, tehát szellemileg mintegy degradálta? Mikor ez az érv — egyszerűen nem igaz . . . vagy legalább anatomicus épen nem igazolható!

De hát a számok?

Ha már kitűnő és lelkiismeretes anatomusok számokban is kimutatták, hogy a női agyvelő akár az abszolút — akár a relatív súlyt veszszük is alapul*), egyformán könnyebbnek bizonyul mint a férfi agyveleje: ebben, a számokban is kifejezhető tényben sem foglaltatnék elég fontos argumentum a nő fejletlenebb agyveleje mellett?

Igen ám! De hát hány apró emberke hordja magasabban a fejét mint akár a legüresebb divat-báb — és ezeknek, csak azért mert az „erősebb nemhez“ tartoznak, nem lenne „könnyebb“ az agyvelejük, mint akár a legműveltebb nőé — akinek intelligenciáját meg sem közelíthetik?

Nagy hibának kellett esnie abban a számítási műveletben, amelynek végeredményében ilyen képtelen feltételezésre kell vezetnie.

*) Abszolút súly alatt kizárólag magának az agyvelőnek a súlya értendő ide nem számítva a különböző hárttyák súlyát. Relatív súly alatt pedig az agyvelő abszolút súlya viszonyítva a test általános súlyához. Ha pl. egy 135 font súlyú biró ember agyvelejének a súlya 3 font, úgy a relatív súly $3 : 135 = \frac{2}{45} = \frac{1}{22.5}$ font eszen.

Kutassuk csak e hibát, tán nem lesz nehéz rá akadnunk.

Ime egy táblázat, melyben emez állítólagos különbség a férfi és nő agyveleje között számokban van feltüntetve:

<i>Tiedemann</i>	szerint a férfi agyvelő abs. súlya: 1380 gr.
„	„ a nőé: 1275 „
	tehát a különbség a nő hátrányára: . . . 105 „
<i>Krause</i>	szerint a férfi agyvelő abs. súlya: 1570 „
„	„ a nőé: 1350 „
	tehát a különbség a nő hátrányára: . . . 220 „
<i>Huschke</i>	szerint a férfi agyvelő abs. súlya: 1424 „
„	„ a nőé: 1272 „
	tehát a különbség a nő hátrányára: . . . 152 „
<i>Bischoff</i>	szerint a férfi agyvelő abs. súlya: 1364 „
„	„ a nőé: 1245 „
	tehát a különbség a nő hátrányára: . . . 119 „
<i>Wagner</i>	szerint a férfi agyvelő abs. súlya: 1410 „
„	„ a nőé: 1262 „
	tehát a különbség a nő hátrányára: . . . 148 „

Igen — de Hausmannak, a hírneves mineralogusnak az agyveleje csak 1226 grammot nyomott, tehát 124 grammal kevesebbet mint amennyit Krause, a nő agyvelejének abszolút súlyára nézve mértékül felállított! Mire redukálódik tehát amaz érv értéke, mely még ma is nagy szavakban hirdeti: hogy a nő agyveleje könnyebb a férfénál — és így az intelligentia magasabb fokára már természeténél fogva sem emelkedhetik. Hol itt az a „természet-törvény“ mely a nő elé legyőzhetetlen akadályokat gördít? Hausmann példája egy-maga is eléggé bizonyítja, hogy ilyen „természet rendjénél fogva“ előírt nemi különbség a nő és férfi agyveleje között nincsen.

Az a különbség, melyet e tekintetben az anatomus konstatálhat, tisztán csak egyéni — individuális, — amelyet még egyes tudósok között is ép úgy kimutathatni, mint a férfiak és nők között, amelyet tehát épen ezen oknál fogva nem is lehet biztos mértékül venni a szellemi képességek taxálásánál. Ime néhány példa:

<i>Turgenjev</i>	a most meghalt orosz író agyveleje: 2012 gr. (legnehezebb az összes eddig megmért agyv. között.)
<i>Cuvier</i>	a híres anatomusé 1829 gr.
	tehát 183 gr.-mal könnyebb mint Turgenjevé,
<i>Byron</i>	angol költőé 1807 gr.
	tehát 205 gr.-mal könnyebb mint Turgenjevé.

Gauss, tudós matematikus és természettudósé 1492 gr.
tehát 369 gr.-mal könnyebb mint Cuvieré.
Bischoff, hirneves anatomusé 1452 gr.
tehát 409 gr.-mal könnyebb mint Cuvieré.
Broca, nevezetes anthropologusé 1456 gr.
tehát 557 g.-mal könnyebb mint Turgenjevé.
Liebig, tudós chemicusé 1352 gr.
tehát 509 gr.-mal könnyebb mint Cuvieré.
Gambetta, nagynevű államférfi és szónoké . 1160 gr.
tehát 852 gr.-mal könnyebb mint Turgenjevé.

Olyan különbözetek, melyeket a fentebbi táblázatban, a nő és a férfi agyvelejének súlyára nézve mértékül felvett számokkal össze sem hasonlíthatni. Mert hiszen ott a legszélső különbözet a nő és férfi között: 14 gr. emitt nagynevű tudósok között 852 gr. Azok a számok tehát csakugyan semmit sem bizonyítanak. Legfőlebb arra szolgálnak, hogy megtévesztsek a gondolkodást, és megnehezítsék a meghamisíthatatlan igazság felderítését, a belőlök könnyelműen összeállított statist. táblázatok által, amelyekben az ember rendszerint megbízik, mert megszokta, hogy a „számok nyelvét“ többre becsülje az üres okoskodásnál.

És ugyanez az eredmény konstatalható azon két ellenvetéssel szemben is, amelyek egyike a koponya-üreg köbtartalmának vagy nagyságának —, a másika az agyvelő felületének méreteiből akarja megállapítani a nő szellemi képességének értékét.

Hacsak a phrenologia ne járta volna le magát már régen a komoly tudomány szemében — midőn ez a maga korrekt módszerével napnál-fényesebben bebizonyította, hogy a koponya nagysága és alakja, addig még normalis jellegét megtartja, legfőlebb olyan megbízható következtetést enged a szellemi sajátságokra, aminőről az egyszeri phrenologusnak az esete tanuskodik, akinek egy boncztni muzeumban tett látogatása alkalmával a vezető számtalan koponyát mutatott be, és elbeszélte, hogy ezek között kell lennie az orleansi szűz koponyájának is, csak hogy ő bizony nem tudja bizony megmondani, hogy melyik az. A phrenologus erre, hogy megmutassa mennyire csálthatatlan az ő tudománya, maga választott ki a sok

közül egyet, mint amelynek kell — a phrenologiai jelek szerint — az orleansi szűz koponyájának lennie. Amidőn aztán utánna néztek a katalogusban, kiderült, hogy az illető koponya — egy dragonyos kápláré volt!

De a számok sem megbízhatóbbak.

Welcker koponya-mérései szerint a koponya hossza úgy viszonylik annak magasságához a férfinél mint 100 : 72; a nőnél pedig mint 100 : 70. Mig Ecker mérései szerint a férfinél mint 100 : 83; a nőnél pedig mint 100 : 79.

Az eredmény tehát határozottan a nő ellen szól. De kombináljuk csak másképen a számokat, és azt a szám-viszonyt, melyben Welcker fejezte ki a férfi koponya-értékét 100 : 73, azzal a számviszonnyal hasonlítsuk egybe, melyet Ecker a nőknél talált 100 : 79 már ekkor épen ellenkező eredményre jutunk s a női koponyának kell adnunk az elsőséget.

Ime a számok — ha azokat készakarva, vagy könnyelműségből félre-beszéltetjük!

Egyébkint ebben a kérdésben még a leghitelesebben és lelkiismeretességgel összegyűjtött számoknak sem tulajdoníthatni valami nagy fontosságot. Mert elvégre is az az emberi ész vagy jellem még sem olyan természetű dolgok, hogy akár — talán a régi mérték szerint fonttal vagy lábakkal; akár grammszámra vagy centiméterekkel lehetne őket mérlegelni. Az agyvelő sulya vagy a koponya-üreg nagysága mellett sokkal jelentékenyebb tényezőkül szerepelnek, az agyvelő legfinomabb szövete, az agy-sejtek életereje — amelyekről pedig anatomicé — legalább még ma nem tudunk semmit. Ez az oka miért nem fektethet súlyt a komolyabb tudomány, arra az érvre sem, mely utolsó ellenvetésképen a nő értelmisége ellen — az agyvelő felületének átlagos nagyságából akarja bebizonyítani a nő szellemi képességeinek alacsonyabb fokát. Ez az állítás is csak épen oly téves és önkényes föltételekre van alapítva, mint az előbbiek.

A legkitünőbb physikusok egyikének: Gauss agyvelejének a felülete: 2419 □ mm. (16 □ mm.-rel számítva), míg egy egészen közönséges asszonyé: 2498 □ mm. — tehát 79 □ mm.-rel nagyobb Gaussénál. A már fentebb is említett Hausmann agyvelő-felülete meg épen csak 2065 □ mm, tehát amaz egyszerű, közönséges asszony agyvelő felületénél 433 □ mm.-rel kisebb! Elég kézzelfogható argumentum az agyvelő-felület-mérések hitele és használhatósága ellen!

Nem is időzöm tovább e tárgynál. A felhozott adatokból is kitetszik, hogy az agyvelő boncztanának komoly adatai, legcsekélyebb támponttúl sem szolgálhatnak azon föltevés igazolására, mintha a nő és férfi agyveleje már a „természet rendjénél és akaratánál“ fogva, olyan különböző szervezettel bírnának, amelyből nemcsak hogy nem lehetne, sőt kellene a nő szellemi inferioritására következtetni. Épen ellenkezőleg áll a dolog. Az anatomia és physiologia azt bizonyítják, hogy a nő és férfi agyveleje között absolute semmi különbség sem konstatalható anatómiai vagy physiologiai uton... s így a nő, agyvelejének szervezeténél fogva, époly joggal tart igényt az intelligentia magasabb fokozataira is — mint a férfi. A természet e tekintetben nem csinált köztük különbséget. Ugyanaz az anyag-készlet vagy szellemi „fundus instructus“ áll rendelkezésükre mind az egyiknek mind a másiknak — s ha tagadhatatlan, hogy ember és ember — de nem nő és férfi — között roppant differentiák észlelhetők „szellemi képesség“ dolgában, ezek a differentiák merőben individuális jellegűek, melyeknek a „nem“-hez mint ilyenhez semmi közük, s amelyek úgy eredetők — mint kifejlődésükre nézve sokkal rejtélyesebbek, hogysen a tudomány mai álláspontján csak meg is kísérelhetnők értelmezéseket!

Bátran kimondhatjuk tehát a végeredményt: hogy mindaz, amit eddigelé meséltek még a tudományban is, a nő és férfi agyvelejének állítólagos különbözőségéről — még a legcsekélyebb látszatával sem bír az igazi tudományosságnak, annál kevesebb jogot vagy

alapot nyújt a nő képességeinek becsmérelésére. A physiologia nem degradálja a nőt — sőt teljesen egy rang-fokozatba helyezi a férfivel — midőn abból a „rejtélyes örökségből“ — az agyvelőből, egyforma részt juttatott mindegyiknek!

Az első fórumon eszerint, megnyertük volna a pert kétségtelenül.

Hacsak ezáltal már végleg is eldöntötnek tekinthetnők ez ügyet; és nem kellene azt felebbeznünk még egy magasabb forum: a lélektan ítélő-széke elé, hogy ez a maga különleges szempontjából újból vizsgálat alá vegye, s a nyert eredményhez képest mondja ki azután a végérvényes ítéletet.

Ha kifogástalanul akarjuk vezetni a bizonyító-eljárást — e felülvizsgálat elől nem menekülhetünk. Amaz eredmény, melyet az anatómia és physiologia konstalt, úgyis inkább csak negatív, amennyiben csak azt a kérdést dönti el, hogy anatómai vagy physiol. uton lehetetlen olyan különbséget statuálni a férfi és nő agyveleje között, amelyből bármelyik fél szellemi képességének magasabb vagy alacsonyabb fokára kellene következtetni — hogy azonban ilyen ellentét nem fejlődhetik-e ki psychikai alapon, a lelki állapotok szövényes alakulásánál: erre a kérdésre már nem felel.

E tekintetben tehát a döntő szó mindenesetre a psychológiát, közelebbről a nő lélektanát illeti

Nehogy azonban összetéveszszük a fogalmakat. Az a lélektan, mely hivatva lesz, hogy döntsön e kérdésben, nem az a századokon át elcsévelt speculativ psychologia, sem az a hézagos ismeretekből felületesen összeszerkesztett u. n. tapasztalati lélektan, melyek mindegyike — tévesztett irányával a lélektani kutatás terén inkább félrevezeti mint utba igazítja az embert: hanem az a lélektan, mely lépést tart a modern természettudományokkal, s azok eredményeit és vívmányait is szem előtt tartja kutatásaiban, hogy aztán az ilymódon szerzett fogalmakból állítsa fel elméleteit.

Ennek a lélektannak van feltartva, hogy kimondja az utolsó szót — s ha netalán azt ma még nem is tehetné olymódon, hogy a kimondott ítéletet, a legapróbb részletekig terjedő tudományos indokolással is kísérhesse; amennyiben a nő lélektana ma még épen nem képez egy befejezett rendszert: annyit már ma is konstatálhatni, hogy azon adatok, melyek rendelkezésére állanak, határozottan a physiologia eredményeit támogatják.

A nehézségek, melyek oly bonyolodottá teszik e kérdés lélektani megoldását, könnyen érthetők.

Az a lélektan, mely az utolsó évtizedekig csaknem egy maga döntött e kérdésben, olyan felületesen látott ebbeli munkájához, hogy az általa gyűjtött anyagból úgyszólván semmit sem értékesíthetni — a szabatos, tervszerű megfigyelés pedig rendkívüli nehézségekkel jár — már a dolog természeténél és veszélyes-voltánál fogva is. Hogy az ember még udvaroljon is — a tudomány érdekében, s ha kell válogatás nélkül . . . ez mindenestre merész és nem is könnyű feladat. Nagy-könnyen megeshetik, hogy egy ilyen expeditióban szívót, de eszét is odaveszti fáradtsága jutalmául; vagy lebilincselten a bájos „théma“ varázsa által olyan visszás eredményekre jut, amelyeknek alig veheti majd hasznát az elfogulatlan tudomány.

Egyelőre tehát meg kell elégednünk, ha csak azokat a szétszórt adatokat sikerül is összegyűjteni, melyek megbízhatóságuk mellett, legalább útmutatásul szolgálhatnak.

Egy ilyen adat gyanánt első sorban az a lélektanilag elvitázhatatlan tény kínálkozik, hogy a nő szellemi életének alapját is csak épen úgy mint a férfit — különböző érzetek és ezekből folyó képzetek és ösztönök képezik; amelyek ugyanazon mechanikai törvények szerint is alakulnak összetettebb lelki állapotokká. Amire annál nagyobb súlyt kell fektetnünk, mert általa nemcsak amaz anatómiailag konstatált tény nyer megerősítést, hogy az a „materialis anyag-készlet“, mely egész lelki

életünknek physiologiai előfeltételeit képezi — nőnél és férfinél ugyanaz: hanem az is kiderül, hogy az anya-természet a „szellemi anyag-készlet“ dolgában sem tett a nő és férfi között különbséget! Ha a fejlődés folyamában létesülnek kisebb-nagyobb, sőt roppant differentiák, amit seki sem tagadhat, ezek már tisztán individualis jellegűek — vagy a különböző viszonyok és ható tényezők millió-féle alakulásának és hatásának eredményei — melyekre való tekintettel tehát „természet törvény erejénél fogva előírt“ ellentétet akarni felállítani a nő és férfi között: egészen hiú erőlködés!

Az „egyéni természet“ az u. n. n a t u r e l l i rejtélyét alig fogjuk valaha megfejthetni — e tekintetben egy határtalan mező terül el a vizsgálódó előtt, amelyet átkutatni — erőnket túlhaladja; mert még csak felfogni, de képzelni sem vagyunk képesek azt a véghetetlenül sokféle vonását az emberi lelkület- vagy karakternek, melyekre nézve minden egyes ember félreismerhetetlenül különbözik minden más embertől. Hogy azonban eme különbözetek: testi, lelki, erkölcsi és értelmi sajátságok létesítésénél a nemi különbség csak olyan járulékos tényező szerepét játsza, mint akár az élet-kor, vagy az éghajlat, származás, táplálék által létesített különbözetek — az immár kétséget nem szenved!

És olyan külön törvényt, vagy berendezést a lelki állapotoknak, amely csak a nőre volna érvényes — aligha fog valaha valaki felfedezni. Midőn ha tüzetesebben vizsgáljuk ezt a dolgot, még affelett sen igen kételkedhetünk, hogy magát a „nőiesség“ physiologiai fogalmát is csak mi csináltuk, és pedig épen nem azon tapasztalataink alapján, melyeket a női természet elfogulatlan vizsgálatából nyertünk; hanem önkényileg alkotott „ideáink“ szerint a nőről. Aki az asszonyban nem lát egyebet mint „szükséges rosszat“ (malum necessariumot) vagy „házi rabszolgát“, az kétségtelenül nem fogja másban keresni feleségénél a „nőiességet“, mint hogy az főz-

zön és dajkáljon — és mennél pontosabban végezze napi teendőit — izzadjon és fáradjon ha kell . . . míg férjem-uramnak talán a kisebb gondja is nagyobb, hogy ez áldozat-készséget, akár csak gyöngédséggel is viszonzóná! És aki a nőben csak „divatbábot” vagy időtöltésül alkalmas — habár talán drága játékszeret keres: kétségtelen, hogy a „nőiesség”-et is eszerint a mérték szerint fogja mérlegelni. A dolog tehát épen nem olyan egyszerű, mint első pillanatra látszik, vagy mint azok szeretnék, akiknek érdekében állana, hogy a saját kényök-kedvök szerint diktálhatnának a nőre „lelki tulajdonokat” vagy „jellemvonásokat” — mint a „nőiség” elengedhetetlen követelményeit!

Azt ugyan nem lehet — de nem is akarja tagadni senki, hogy a nő lelkülete nem tüntetne fel vonásokat, amelyeket közönségesen „nemi sajátságok” gyanánt szoktak tekinteni — a mai társadalmi viszonyok és nevelési-rendszer szerint, ez nem is lehetne másképen. A hiba csak akkor támad, ha ezeket a vonásokat, kizárólag a nemi különbségre akarjuk visszavezetni. Szokás beszélni pl. női tapintról és gyöngédségről — de hány tapintatlan és gyöngédtelen nőt ismertem magam is — és hány „elasszonyosodott” férfit, ki gyávább volt Éva valamennyi leányánál. Ez a vonása tehát a lelkületnek semmikép sem tekinthető a nő kizárólagos tulajdonának. Vagy hogy a nő phantasiája — ha tüzes is és élénk . . . de inkább reproductiv, a férfi eredeti, teremtő képzelő-ereje mellett? Ámde hány férfinak a képzelme jár ólom-lábon, annélkül hogy mást még csak képzeletében is tudna kívánni, mint hogy ezek az ólom-lábak egyszer már aranylábakká változnának! Szemökre vetik a nőknek tulságos hajlamukat a beszélgetésre — aminek „pletyka” az igazi neve — és szerfeletti kíváncsiságukat, hogy mód-nélkül érdeklődnek minden „ujtság” iránt. De hány férfi rosszabb e tekintetben még a „vénasszony”-nál is, akinek pedig ős-régi privilegiuma van a „hír-hordásra.” És a nők kirhadt „gonosz nyelvével” hány férfi nyelve kel erős ver-

senyre, hogy valahogyan az egyik meg ne előzze a másikat az épületes rágalmazásban!

Iliacos intra muros peccatur et extra. Ne keressük más szemében a szálkát, midőn a magunkéban a gerendát sem látjuk!

Igen ám! Ha az a legkényesebb pont nem volna még mindig hátra? De hát abban a régi közmondásban: a hosszú hajról . . . talán mégis csak foglaltatik valami igazság? S az értelmiségnek és abstractiónak ama szédítő magaslatára, a hová a férfi több ezredéves pályáján át valahogyan csak fölkapaszkodott — mégsem lesz képes a nő feljutni soba? És ha más tekintetben nem is -- erre az egyetlen pontra nézve mégis csak létezik közöttök egy olyan jellemző különbség, amelyet semmiféle nevelés vagy gyakorlat sem képes elsimitani? Ám igen. Ilacsak az az „értelmiség” nem volna olyan tág fogalom; és még a férfire nézve is olyan végzetesen individuális, hogy e tekintetben még épen csak egyéni, és eredetökben teljesen kimagyarázhatatlan képességekről és hajlamokról beszélhetünk, tökéletes kizárásával a nemi különbség hatásának! Az értelmiség — legalább azon a kevesek által elért fokon, amelyen fénye egész erejével ragyog — csak egyesek kiváltsága; s amit az emberi szellem a tudomány és művészet terén felmutat: mindaz, csakis egyes lángelmék csodálatos alkotásának eredménye — de e kevés kiválasztottak közül a nő sincsen kizárva! S ha talán kevesebb az, amit e téren felmutat, ennek is könnyen megtalálhatjuk nagyon is érthető magyarázatát, a nő részére oly határozottan kedvezőtlenül alakult viszonyokban és sociális intézményekben, melyek nemcsak hogy nehezítették — de úgyszólván lehetetlenné tették, hogy az ő képességei is oly akadálytalanul fejlődhetek volna ki, mint a férfiéi? És mégis mutat fel a történelem lángelméjű nőket, kivált a művészetek terén — jóval kevesebbet ugyan az abstractió . . . magaslatán, ami azonban szintén inkább józan eszökről tesz

tanúságot. Mert mindenestre józanság kell ahhoz, hogy oda föl — ne is törekedjék az ember, ahonnan — előre tudhatja — hogy okvetetlenül le kell szédülnie! Emmellett kétségtelen, hogy a valódi tudomány sem ott fenn az abstractió magaslatán, hanem itt lenn, a tapasztalás műhelyében készült és készül ma is, az adatok éles megfigyelése — és ügyes kombinálása által; amely művészetben pedig, hogy a nők nagy jártassággal bírnak, sőt felettünk állanak, azt ugyan senki sem fogja tagadhatni, hacsak azokra az apróbb — de annál ügyesebb kézzel font cselszövényekre — vagy bámulatos raffineriával szőtt intriguekre gondol, melyekkel úgy a történelemben, mint a mindennapi életben is elég bőven találkozhatik.

A nő képességét tehát a szellemi téren sem szabad kicsinyleni. Kívált ha kissé magunkba térünk és meggondoljuk, hogy egyébkint is mily hiú dolog az nagyobbára, aminek czimén a férfi, az értelmiséget kizárólag magának követeli; s ha azt sem tévesztjük szem elől, hogy az emberek nagy zöme — férfi és nő egyformán — bizony mégis csak közönséges, mindennapi ember, ugyanilyen közönséges, mindennapi képességekkel, erkölcsi és értelmi tulajdonokkal. s hogy ami fölemel, az nem is a valódi képesség — hanem a vak szerencse! Úszunk az árral... mely majd az egyiket, majd a másikat veti a felszínre — de minden tekintet nélkül annak tehetségeire — ami manap egyébkint is másodrendű dolog. Mert hiszen csak hivatala, vagy méltósága legyen valakinek, az ész... no az magától is megjön hozzá, és pedig bámulatos arányt tartva az illető hivatala vagy méltóságának fokozatával! Csakhogy az „ilyen“ észre, azt hiszem mégis kár oly fennen hivatkozni, mint nemünk kizárólagos tulajdonára.

Ime egy egész adat-halmaz — a nő védelmére. Csakis egyetlen pontra akarok még kegyes engedelmoikkal reflektálni: az öröklés tüneményére, melynél fogva tagad-

hatatlan, hogy nemcsak testi, de szellemi sőt erkölcsi tulajdonok és hajlamok is átszármaznak a szülőkről a gyermekekre. Aminek bebizonyítására számtalan példát is idézhetni az életből. Burdach egy spanyol családot említ, amelynek negyven tagjánál mutatkozott az ujjak fölös száma, és emellett mindegyiknél 2—3 ujj egymással hártványosan össze volt nőve. Oslander egy nőről tesz említést, akinek 32 gyermeke volt, ő maga négyes iker-szülésből származott, és anyja 38 gyermeknek adott életet. S ez így áll a szellemi és erkölcsi tulajdonokra nézve is. Van Geuns egy skót leányt említ, kinek az atyját — midőn ő még csak egy éves volt — mint útonállót és emberevőt megégették; ámbár a gyermek innentől egészen más jellemű emberek között nevelkedett, ez a vágy az emberhús után benne, később mégis kifejlődött, s midőn egyszer ily tettén rajta érték, elevenen temették el. Reich kimutatta, hogy az erkölcsi bajok örökölhető betegségek kifolyásai. Brace szerint pedig a gonosz szenvedélyek, sajátlag azok szervezeti alapjai bámulatos szabályossággal öröklöttek. Míg az egyes öröklési esetek beható tanulmányozása meg épen arról értesít, hogy még az a szellemi örök-rész is, melyet az apától nyer az ember, elkülöníthető attól az örökrésztől melyet az anyától nyerünk, és pedig, számtalan esetben oly módon, hogy a jellem és a hajlamok képezik az apai — ellenben az értelmiség, annak iránya és fokozatai pedig az anyai részt. Mint ezt a legkitünőbb tudósok és művészek, költők élettörténelme és példája meglepő módon igazolja... mindannak daczára, hogy az idevágó bizonyítékok összegyűjtése már csak azon oknál fogva is sok nehézséggel jár, mivelhogy a nők eddigi társadalmi helyzetöknél fogva csak ritkábban adják szellemi képességeknek nyilvános jeleit, s így ezek nem is lesznek történelmiekké és nem jutnak az utókor tudomására. Rousseau maga mondja anyjáról „Confessions“ cz. művének első könyvében: La beauté de ma mère, son esprit, ses talents — elle en avait de trop brillants pour son état. Anyám szépsége, szelleme, tehetségei — nagyon is

fényesek voltak, az ő állásához képest. D'Alembert, egy ritka szellemű nőnek volt a törvénytelen fia, aki több regényt és hasonló művet írt, melyek korukban nagy tetszést nyertek. Goethe anyja — általán ismeretes, hogy milyen ritka eszes, szellemes és kiváló tehetségű asszony volt. Schilleré maga is fogékony a költészet iránt — Walter Scotté kitűnő költőné, aki folytonos összeköttetésben is állott korának nevezetesebb embereivel. És ugyanezt tudjuk Buffon-ról, Bacon-, Kant-, Schopenhauer-ról stb. Mig Haller és Esquiról szerint arról is gyakori esetek tanúskodnak, hogy az örültséget, tébolyodást szintén inkább az anyától öröklí az ember mint az apától.

Maga az öröklés tüneménye, természetesen ma még sokkal titokzatosabb, hogys e házagos tapasztalatot már is egyetemeshethetők és szabály gyanánt tudnók felállítani — azonban a mi célunkra ez nem is szükséges. Mert hacsak egypár — mondjuk kivételes — esetben volna is kimutatható, hogy kitűnő szellemi képességek az anyától származtak át az ivadéokra — amilyen eset pedig igen sok van; — már ezáltal konstatálva van, hogy a nő mint nő, nincsen kizárva a szellemi örökségből (sőt nagyobbára a férfi is tőle nyeri a magáét) — mert az már mégis kétségtelen, hogy onnan, ahol tényleg semmi sincsen, vagy csak igen kevés van, örökölni sem lehet semmit, vagy csak igen keveset!

Igy a második fórum: a nő lélektana is igazolja és megerősíti azt az ítéletet, melyet a physiologia a nő szellemi képességeinek perében hozott.

Nem is vonakodhatom kimondani a végeredményt: hogy a férfi és nő teljesen egyenjogú — mert egyen-számazású ágai annak a közös törzsnek — amelyből kihajtottak . . az anya-természetnek. Külön rendeltetésöket az élet ház-tartásában egyegyedül physikai természetök szabályozza, amelynek követelményein felül és kívül —

független, önálló munka-körre az egyiknek csak épen olyan joga van, mint a másiknak.

Más kérdés azonban, hogy az elméleti kutatás emez eredményének követelményei nyomban, a gyakorlati életben is foganatosíthatók-e? A mi jelenlegi társadalmi viszonyaink között is, amelyeket pedig még sem lehet mint egy varázs-szóra egyszerre megszüntetni vagy teljesen átalakítani?

De erre nézve már — nehogy tullépjem kitűzött feladatam körét — csak két észrevetelt akarok koczkáztatni.

Az első az, hogy azt a mozgalmat, mely e tekintetben célhoz vezessen, a nőnevelés teljes átalakításának feltétlenül meg kell előznie — mely már a bölcsőnél vegye kezdetét, s a legszigorúbb következetességgel végrehajtottan, az életben is támogatást nyerjen. Ma, az anya már bölcsőjében fölciczomázza és gyönyörű gyermekének nevezi leányát — hogy ne legyen tehát képzelgővé, midőn így vezetik az élet szinpadára, a hol később az udvarlók egész serege által körülvetten még épen valami aetheri, földön-túli lénynyé is dekretáltatik — kivált ha sok pénze van? És szellemi képességei hogyan fejlődhesse ki, a mai — nagyobbára selejtes, gyökerében hibás tanítási módszer szerint, midőn amit a nevelő-intézetből magával visz, az legtöbb esetben nem egyéb pusztá máznál . . . de hogy hivatását érezni is, de meg érteni is megtanulta volna, arról szó sem lehet! Kimondhatatlan hátrányára egész társadalmi életünknek, mely minden lépten-nyomon érzi is e felületes nevelési rendszer káros hatását!

És hogyan legyen a nő önállóvá — midőn a divatozó „bon ton“ szerint jár-szalagon vezetik, míg férjhez nem megy; és gondolkodnia is csak anyja vagy apja eszével szabad — szeretnie pedig csak „okosan“, azaz számításból. Hogy még az a kis idealismus is mennél szűkebb térre szoruljon, amely két szív önzetlen ragaszkodásában üli diadalát!

Valóban roppant anomalia! És ezen okvetetlenül segíteni kell, mielőtt ahhoz a

másik teendőhöz lehetne fogni — s ez a második észrevétel, mit tenni akarok — melynek helyesen fölfogott egyedüli célja csak az lehet, hogy a nő célszerű — természetének és az okszerű munka-felosztás elvének megfelelő foglalkoztatásában, annak a családi életen kívül is nyújtson önálló és független existenciát; s ezáltal elejét vegye annak a töméredek elzüllött életnek, mely a nő kereset-képtelenségében és elhagyatottságában találja legdúsabb forrását.

Ez az, amihez feltételtelen joga van a nőnek, s amely jogát tőle semmiféle elméleti okoskodás sem képes elvitatni.

Minden egyéb — a koriáttalan nő-emancipáció excentrikusabb ideái . . kevésbbé fontos dolgok, sőt talán részben veszedelmek, amennyiben keresztül-vitelők csakis a női ideálitás árán, a nőnek a mindennapi élet piszkos küzdelmeibe való behurczolása által lenne végrehajtható. Ami pedig bizonyára nagy áldozat azért a hiú dicsőségért, melylyel a politikai élet vagy kormány-hatalom jár — amikor ezek a dolgok manap csak arra valók, hogy aki bennök részt vesz, azt annál kiméletlenebbül és könnyebben lehessen akár sárral is megdobálni.

17

